

BİYOKAPİTAL

Beden, Mülkiyet, Yaşam, Ölüm

EDİTÖR

OSMAN ÖZARSLAN

BİYOKAPİTAL

Beden, Mülkiyet, Yaşam, Ölüm

Editör: Osman Özarslan

Yazarlar: Burcu Mutlu, Seyhan Akgül Özarslan, Cemil Aksu,
Deniz Nazlım, Osman Özarslan, Önder Ergönül, Sidar Bayram,
Utku Özmkas

Nika Yayınevi - 290

1. Baskı: Mart 2026

ISBN: 978-625-6520-96-7

Sertifika No: 48850

Kapak Tasarım: Ali İmren

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Kitaptaki yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak

No: 55/2 Kızılay/Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayinevi.com.tr

info@nikayayinevi.com.tr

BİYOKAPİTAL

Beden, Mülkiyet, Yaşam, Ölüm

EDİTÖR
OSMAN ÖZARSLAN

YAZARLAR

Burcu Mutlu, Seyhan Akgül Özarslan, Cemil Aksu,
Deniz Nazlım, Osman Özarslan, Önder Ergönül, Sidar Bayram,
Utku Özmakas

Nika Yayınevi

İÇİNDEKİLER

Biyokapital	7
Osman Özarlan	
 Biyokapitalin Şafağında	35
Utku Özmkas	
 Biyokapitalin Ölüm Antropolojisinden Tevatürü: Ölüm Kutlamalarından Yaşam Vaadine	73
Deniz Nazlım	
 Ne Yersen O'sun: Gıdada Biyokapitalizm	97
Cemil Aksu	
 Distopya: Yangın Alarmini Kullanma Klavuzu	119
Seyhan Akgöl Özarlan	
 Bedenleşmiş Biyokapital: Türkiyeli Yumurta Donörlerinin Klinik Emeği	131
Burcu Mutlu	
 Biyosun Esnafları, Akrabaları ve Yoksulları	167
Osman Özarlan	
 Kuşlar, Virüsler, Salgınlar, Devletler: Prof. Dr. Önder Ergönöl Söyleşisi	197
Sidar Bayram	
 Biyografiler	228

BIYOKAPİTAL

OSMAN ÖZARSLAN

Biyokapital, bu konuda çalışmalar yapanların sıklıkla vurguladığı üzere, kapitalist sistemden bir kopma ya da üst aşama değildir, bilakis, kapitalist sistemin üretim mantığı ve piyasa süreçleriyle uyumlu olması bakımından, sistemin içindeki sermaye okyanusunu besleyen ve giderek güçlenen mecralardan birisi olarak görülmelidir (Rajan, 2012a; 2012b). Bu bağlamda, biyokapital denilen mefhumu, kapitalist sistem içinde, diğer metaların (örneğin orman, ağaç, kereste, mobilya) üretim ve ticaretinden farklı, bir alt başlık olarak belirlemeyi, tasnif etmeyi gerekli kılan şey, sermayenin giderek biyolojikleşmesi, biyolojinin de giderek sermayeye dönüşmesi, yani biyoloji ve sermayenin giderek daha çok iç içe geçmesi ve birbirini ikame edebilir hale gelmesidir. Başka türlü söylersek, biyokapital biyolojik alana yatırım yapan sermaye ile, mülk ve mülkiyetin değişik varyasyonlarına tahvil edilebilen biyolojik formasyonların birleşiminden ortaya çıkan özel bir sermaye ve mülkiyet biçimi olarak, biyolojik dünyayı kapitalist mülkiyet, piyasa ve üretim mantığına dahil eden sermayedir (Cooper, 2008, 2014).

Biyokapitalin sermaye tarafını kabaca bu şekilde tanımladıktan sonra, “biyo” tarafından ne anlamamız gerektiğini de sarıhlaştırmemiz gerekiyor. Zira, Foucault (1977, 1980, 2003, 2005)ile

başlayan, Agamben (1998) ve Negri&Hardt (2001) hattında büyüyen biyopolitik külliyyatın her parçası, Aristoteles'in meşhur zoe-bios ayırımına atıfla, canlılığın değişik formlarının modern iktidar tarafından, hangi tertibatlar için nasıl kullanıldıklarına ilişkin, küçük nüanslarla dolu, içinden çıkılması zor bir labirent gibidir. Bu çalışmadaki "biyo" ön eki ise fiziksel yapılar, kimyasal süreçler, moleküler etkileşimler, fizyolojik mekanizmalar, hücreler, dokular, genler, embriyolar, bakteriler, virüsler, mineraller gibi bizzat biyolojinin (en genel anlamıyla canlılığın) konusu olan öğelere ve süreçlere yapılan bir göndermedir.

Bu bakımdan, biyopolitika asıl olarak iktidar ile ilgili bir tertibatken, biyokapital sermaye ile ilgili bir süreçtir. Biyopolitika örneğin cinselliği, hastalığı, suçluluğu, deliliği iktidar tertibatının bir parçası haline getirerek, buradan elde edilen söylem matrislerini, güç-iktidar ilişkileri içerisindeki temsiliyet ağları ile dolaşıma sokar (Foucault, 2001). Biyokapital ise hasta ve hastalığı speküle ederek, teşhis ve tedaviyi paraya indirger; cinselliğin açıklarını üreme teknolojileri ile kapatır; ölümü meta-kadavra, doğumu meta-bebeğe dönüştürerek hem bebeği hem mevtayı Para-Meta-Para döngüsünün içinde tutar (Rajan, 2012a, 2012b).

Biyokapitali bir alt başlık ve kapitalist sistem içerisinde ayrı bir kategori olarak incelenmeye değer kılan şey de, sermaye ile biyolojinin kapitalizmin içerisindeki Para-Meta-Para döngüsüne dahil edilmesinin, modernliğin kurmayı vaad ettiği insan-doğa-mülkiyet döngüsüne doğru gerçekleştirdiği ontolojik müdahaledir. Zira, biyokapital, klasik sermaye ilişkilerinden farklı olarak, biyolojik alanı, canlılığın patenteleyebildiği her formunu Para-Meta-Para döngüsüne sokmaya çalışır (Lori, 2002; Crowley 2006; Cocburn, 2005). Örneğin endüstriyel kapitalist girişimci, bir çam ormanına göz dikip belirli bir bölgede, ağaç endüstrisinde monopoli kurmayı arzular ama biyokapital ağacın gen kodunu deşifre ederek ya da gen kodlarında 'verimlilik' temelli kimi düzenlemeler yapıp patentleyerek, dün-

yadaki bütün çam ağaçlarını (fikri mülkiyet hakları üzerinden) kendi mülkiyetine almayı arzular, ki uluslararası endüstriyel zirai firmalar bu alanda epey yol almış durumdalar (Evenson, 2000; Cook, 2004; Delmer vd.,2003; Erbicsh ve Fischer, 1998).

Bu ontolojik müdahalenin sonucundadır ki, artık yalnızca doğanın ürünleri olan ağaçlar-ormanlar, kutuplar, okyanuslar, hayvan türleri, bitkiler ve tohumlar vb. değil biyolojik canlılığın/yaşamın kendisi de DNA deşifrasyonu ve bu deşifrasyonun patentlenmesi sonucu mülkiyet alanı içerisinde; dahası insan bedeni soyut emeğin potansiyeli olmaktan çıkıp, hem mülk, hem hammadde, hem de müşteriye dönüşmüş durumdadır. Dolayısıyla söz konusu olan şey, insan bedeni ve doğadan başlayarak, biyolojik olan her şeyin borsa, patent, fikri mülkiyet hakları, gümrük ve başka türlü müsadere ve tahdit biçimleriyle sermaye, mülkiyet ya da hammaddeye dönüştürülmesidir.

2019'un sonunda başlayan Covid-19 pandemisi ile birlikte sıkça duymaya başlamış olsak da, biyokapital'in görece uzun sayılabilecek bir tarihi var.

1950'lerin ortalarında DNA'nın yapısına ilişkin sırlar büyük oranda çözüldü, DNA tabloları öncelikle, bilişsel (cognitif) alana kopyalandı ve bilgisayar işletim sistemlerinin kodlama biçimlerinin temelleri atılmış oldu (Davison, 2015; Rajan, 2012a, Rajan, 2012b). Böylelikle bilişim sistemlerinin ve yapay zekânın temelleri ve biyokapital dediğimiz sermaye biçiminin ilk fazı ortaya çıkmış oldu. İkinci faz ise, gene DNA'nın yapısının anlaşılmasına bağlı olarak ortaya çıktı. İlk genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) üzerinde yapılan çalışmalar (tohumlar, zirai ilaçlar, zirai gübreler) ve tohumların genlerinde verimliliği arttırma çalışmalarına bağlı olarak yapılan oyunmaların sonucunda re-combinant DNA (RDA) denilen hibrit tohumlar elde edildi. Böylelikle, birinci nesil 'daha verimli' ama daha güçsüz tohum/bitkiler ortaya çıktı. Böylelikle, re-combinant DNA ile mısır, buğday, patates gibi GDO'lu ürünler, ile Mc Donald's, Coca-Cola benzeri küresel firmaların ih-

tiyaç duyduğu tarımsal hammaddenin endüstriyelleşmesi ve merkezileşmesi sağlanmış oldu. Bu endüstriyelleşme, üretimi daha verimli hale getirmek için bitkinin, sap, diken, yaprak gibi koruyucu, besleyici uzuvlarının ya tümüyle elimine edildiği ya da güdüleştirildiği genetik modifikasyonlara dayandığı için, verimlilik ancak zirai ilaç (pestisidler) ve zirai gübreler ile sürdürülebilir hale geldi (Rajan, 2012a, Rajan 2012b).

Böylelikle, sermayenin biyolojikleşmesini, biyolojinin de sermayeleşmesini sağlayan ilk önemli dönemeç, DNA deşifrasyonu ve kombinasyonları üzerinden, biyomülkiyetin ortaya çıkmasıyla gerçekleşti. GENOM benzeri gen haritaları, bir bitkinin gen kesitindeki belirli bir DNA kombinasyonunun tanımlanması ya da re-combinant DNA (RDA) denilen yöntemle, bilhassa tohumların gen kesitlerine yapılan müdahaleler ile türev (RDA) ve tohumların elde edilmesi üzerinden elde edilen patent, lisans ve fikri mülkiyet hakları, mülkiyetin biyolojik alana doğru ilk genişleme hamlesi oldu. Bununla birlikte, biyomülkiyetin genişlemesi yalnızca, laboratuvar çalışmaları ya da DNA tablolarının dijital yazılımlara aktarılması ile sınırlı değil. Örneğin: Covid-19 küresel salgını, 1986 Çernobil nükleer felaketi (Petryna, 2002), 1990 Afrika AIDS krizi (Biehl, 2005) ya da 2013-2016 Afrika ebola (Yaşayanlar, 2018) gibi ulusal ve uluslararası katastrofilerde olduğu gibi, bu vakalarla ilgili klinik çalışmaların, laboratuvar, araştırma, teşhis, tedavi süreçleri de biyomülkiyetin medikal endüstri ve farmakoloji alanında büyümesine vesile oldu (Dumit, 2012).

Tüm bunların sonucunda, örneğin uluslararası zirai firmaların geliştirdiği GDO'lu fidelerin ya da tohumların yerine, atalık tohumların ekilmesi ya da belirli tıbbi protokollerinin yerine geleneksel yahut halk sağlığı öncelikli tedavi süreçlerinin işletilmesi, çok uluslu şirketlerin, mülkiyet haklarının ihlal edilmesi anlamına geliyor.

DNA'nın çözülmesinin etkileri, DNA tablolarının bilişsel/cognitif alana aktarılması ve re-combinant DNA zirai ürünle-

rin ve bunlara bağılı zirai ilaç ve gübre endüstrisinin gelişmesiyle sürdü ama biyokapitale cansuyunu veren şey, 1970'lerin sonundan itibaren, biyoloji-ziraat merkezli çalışmalar yapan fakülteler (sonraları bu fakültelere, Tıp, İktisat&işletme, Endüstri, Elektronik ve Yazılım mühendislikleri vb...de eklenecekti) ile aynı sahada faaliyet gösteren şirketlerin, ilk örneğı ABD'deki Stanford üniversitesinde gerçekleşen, üniversitelerde tekno-kentler kurması oldu. Bu kombinasyon, bilhassa farmakoloji (Dumit, 2012) ve ziraat tarafında devletin alt yapı ve temel işletme giderlerine garantör olduğı, karlılığın şirketler üzerinden piyasa tarafına aktarıldığı klasik neo-liberal mantık ile uyumlu bir gelişmeyi tetikledi: Keynesyen dönemin en önemli (sosyal) devlet regülatörleri olan, sağlık, ziraat vb. alanlarını devlet tedrici olarak piyasaya terk etti (Cooper, 2008). Jones ve Zuckerman'ın (2007) Healthcare Financial Management Association'ın haber bülteninden aktardığına göre, *"1970'lerin sonunda] klinik araştırma denemelerinin yüzde 80'i akademik tıp merkezleri aracılığıyla yürütülüyordu. 1998'de yapılan tahminler, araştırmacı sahası olarak [bu] merkezlerin sayısının yarıdan aza düşüğünü göstermiştir"* (Jones ve Zuckerman 2007).

Bu oranın dramatik değişiminde, sosyal devletin tasfiyesinden ve hastalığın halk sağlığı üzerinden ele alınmasından daha fazla ve önemli şeyler var, bunlar: klinik araştırmaların, gen çalışmalarının ve biyolojik bulguların her geçen gün daha çok mülke, fikri mülkiyete ve patente dönüştürölmesidir. Burada insan/hayvan spermlerinin, insan yumurtasının, bir bitki/hayvan genomunun ya da otantik bir yiyeceğın reçetesinin mülk edinilmesinden daha büyük olan şey, biyolojik dünyanın bir bütün olarak piyasa koşullarına tabi olmasının sonucunda, hastalık, sağlık, tedavi, gençlik, güzellik, güç, doğurganlık, lezzet, organik tarım vb. herşeyin sürekli olarak speküle edilmesi var. Fakat burada spekülasyon yalnızca farmakoloji firmaları ve medikal endüstrinin umut tacirliği ile sınırlı değil, biyokapital kendisini bir sermaye biçimi olarak, tıbbın-farmakolojinin

katastrofi ve spekülasyonlardan beslenen yönünden besleyerek, endüstriyel sermayeden ziyade ama endüstriyel sermaye ile belirli düzeyde bir işbirliği içerisinde spekülatif sermaye tarafında büyütüyor. Çünkü, büyük tekeller, AR-Ge tarafına kaynak aktarmaktan ziyade, küçük firmaların geliştirdikleri *'know-how'*ların ve ürünlerin fikri mülkiyet haklarını ya da patentlerini toplayarak, hastalığı ve tedaviyi, tarımsal üretim ya da kıtlığı doğal bir süreç olmaktan çıkarıp, spekülatif sermaye ile borsanın kör noktalarındaki yatırım oyunlarına dönüştürüyorlar (Rajan, 2012a, Rajan 2012b).

Böylelikle, teknokentlerde (ya da teknokent bağlantılı alanlarda) geliştirilen farmakolojik, tıbbi, ziraai, bilişsel, biyolojik ve yapay zeka AR-GE'leri, *kuluçka*'ları belirli bir aşamayı geçtikten sonra, kapitalist sistem içerisinde endüstriyel sermayeden ziyade, spekülatif sermayenin ve borsa spekülasyonlarının değişik numaralarıyla (farmakoloji şirketlerinin jenerik ilaçlar üzerinden, ziraat şirketlerinin de tohum patenti üzerinden kurdukları tekeller aracılığıyla) değerlendiriliyor.

Biyokapitalizm dediğimiz şey büyümesini büyük oranda yaşamsal ürünlerin ya da kimi tedavilerin speküle edilmesine borçlu olsa da, spekülatif sermaye ve borsa oyunlarından ibaret değil. Bu alanda, tekelleşmiş önemli bir endüstriyel sermaye rezervi de bulunuyor. Kapitalizmin düşman kardeşleri, endüstriyel sermaye ile spekülatif sermayenin böylesine iyi anlaşabildiği bir başka alan daha bulmak herhalde epey zordur, zira yukarıda değinildiği üzere, spekülatif sermaye yaşamsal ürünleri speküle ederken (tedavi, anti-aging, kellik, kanser, organ nakli, doğum ve doğum kontrolü teknolojileri, GENOM haritası, kök hücre çalışmaları, sperm, doku ve kan ürünleri) ya da biyolojik/sosyal yaşam için dublaj/vekil teknolojiler geliştirirken (DNA tablolarının yapay zeka algoritmalarına aktarılması, akıllı telefon uygulamaları, sanal oyunlar, siber sex ve alış veriş algoritmaları), endüstriyel sermaye de, yaşamın kendisini bizzat biyodeğer haline getirecek büyük bir altyapıya hükmediyor.